

**INBRENG VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG**

Binnen de vaste commissie voor Economische Zaken hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de initiatiefnemer van de initiatiefnota «Een eerlijke boterham, over het versterken van de voedselketen» (Kamerstuk 34 004).

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,  
Vermeij

Adjunct-griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,  
Koerselman

## **Inhoudsopgave**

I.	<b>Vragen en opmerkingen vanuit de fracties</b>	<b>2</b>
	<b>Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie</b>	<b>2</b>
	<b>Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie</b>	<b>5</b>
	<b>Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie</b>	<b>7</b>
	<b>Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie</b>	<b>7</b>
	<b>Vragen en opmerkingen van de leden van de SGP-fractie</b>	<b>9</b>
	<b>Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie</b>	<b>10</b>
II.	<b>Antwoord / Reactie van de initiatiefnemer</b>	<b>11</b>
III.	<b>Volledige agenda</b>	<b>11</b>

### **I. Vragen en opmerkingen vanuit de fracties**

#### **Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie**

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van de initiatiefnota «Een eerlijke boterham, over het versterken van de voedselketen» (hierna: de initiatiefnota). Zij hebben een aantal vragen over de analyse en voorstellen van de initiatiefnemer.

##### *Inleiding*

In de inleiding wordt een toekomstperspectief beschreven waarin de agrarische sector een belangrijke rol heeft voor de voedselvoorziening van Nederland, onder meer om als Nederland niet afhankelijk te worden van voedselimport uit het buitenland. De leden van de VVD-fractie vragen waaruit blijkt dat dit momenteel een probleem is. Wil de initiatiefnemer soms dat er sinaasappels en kiwi's geteeld gaan worden? De agrarische sector is bijzonder productief en op veel vlakken is de landbouwsector al zelfvoorzienend of zelfs veel meer dan dat. Deze leden vinden een hogere productie dan dat nationaal wordt geconsumeerd een goed teken van de concurrentiekracht van de Nederlandse voedselindustrie. Kan de initiatiefnemer uiteenzetten waarom hij het onwenselijk vindt dat een sector meer produceert dan waar op de Nederlandse markt vraag naar is? Voorts lezen de leden van de VVD-fractie dat de initiatiefnemer het begrip «eerlijk» een aantal keer hanteert. Hij noemt dan eerlijke afspraken, een eerlijk product, een eerlijke boterham en een eerlijke prijs. Kan de initiatiefnemer duidelijk maken wat hij bedoelt met het begrip «eerlijk» in samenhang met deze woorden?

De leden van de VVD-fractie vragen op basis waarvan gesteld wordt dat innovatie afgestompt wordt. Deze leden zien juist op allerlei werkbezoeken mooie innovaties. Beknotten de voorstellen van de initiatiefnemer niet juist ondernemerschap door de marktwerking in te dammen en leiden de extra regels niet tot alleen maar meer bureaucratie en kosten? Graag krijgen deze leden hierop een reactie.

##### *Aanleiding*

De leden van de VVD-fractie lezen over de trend van een groeiende wereldbevolking. De Nederlandse sector draagt door zijn hoge productie en verstand van zaken flink bij aan het op peil krijgen en houden van voldoende voedselproductie. Op welke wijze draagt deze initiatiefnota bij aan deze opgave? De initiatiefnemer stelt extra wet- en regelgeving voor.

Waarom zet de initiatiefnemer niet in op meer innovatie, minder regelgeving en nieuwe verdelingstechnieken? Graag krijgen deze leden een uitgebreide reactie. Voorts lezen zij dat de agrarische sector als niche gezien zou worden. Kan de initiatiefnemer dat nader toelichten? Een nichemarkt is vaak klein, afgebakend en een bewerkbaar deel van een markt. Is de initiatiefnemer van mening dat bedrijven die niet in een niche opereren, moeten verdwijnen uit Nederland? Is er voor bedrijven die kiezen voor bulkproductie volgens de initiatiefnemer geen ruimte in Nederland? Zo ja, hoe gaat hij dit vormgeven? Zo nee, waarom kiest hij dan voor het begrip «niche»? Graag krijgen deze leden hierop een toelichting.

De leden van de VVD-fractie lezen ook de redenering dat het aantal opvolgingen afneemt. Zij zien deze constatering, maar denken dat de initiatiefnemer hier ook een normatief oordeel aan koppelt. Hoe beoordeelt de initiatiefnemer deze ontwikkeling? Heeft hij cijfers en argumenten waarom de opvolgingen afnemen? Waarom zou het bezwaarlijk zijn dat kinderen een ander beroep kiezen dan het beroep van hun ouders? Kan de initiatiefnemer ingaan op de rol van schaalvergroting voor de ontwikkeling van het aantal bedrijven en bedrijfsovernames?

### *1.2 Ongelijke marktverhoudingen knellen*

De leden van de VVD-fractie constateren dat de initiatiefnemer de Europese marktstructuur aanhaalt. Zij vragen in hoeverre de Nederlandse situatie vergelijkbaar is met andere Europese landen. Op elke 100 Nederlanders zijn er ongeveer 0,4 agrarische ondernemers, maar op Europese schaal is dat een zevenvoud, namelijk 2,8. Hoe beoordeelt de initiatiefnemer de marktkracht van de Nederlandse agrarische ondernemers in vergelijking met de Europese collegae?

De leden van de VVD-fractie merken op dat de initiatiefnemer stelt dat de winstmarges van supermarkten laag zijn. Kan hij aangeven welke cijfers precies achter deze bewering schuilgaan? Waarop heeft hij dit gebaseerd? Voorts stelt de initiatiefnemer dat hij een eerlijkere prijs voor de sector wil. Welke schakels in de keten bedoelt hij dan precies? Welke schakels moeten geld inleveren? Kan de initiatiefnemer uiteenzetten wat onder een eerlijkere prijs moet worden verstaan? Welke invloed heeft de eerlijke prijs die de initiatiefnemer liever zou zien op de prijs die de consument uiteindelijk betaalt? Hoe schat de initiatiefnemer die in en welke gevolgen voorziet hij? Welke rol ziet de initiatiefnemer voor de markt?

De leden van de VVD-fractie lezen dat de initiatiefnemer stelt dat de voedselproductie uit Nederland gedreven wordt. Kan hij dit nader toelichten, bij voorkeur met cijfers en bronvermelding?

### *1.3 Gevolgen marktconcentratie op productaanbod*

De leden van de VVD-fractie constateren dat de supermarktketens volgens de initiatiefnemer bepalen wat wij eten. Waar baseert hij dit op? Met welke onderzoeken, feiten en cijfers kan de initiatiefnemer deze stelling onderbouwen? Deze leden vragen de initiatiefnemer ook welke rol de belangenorganisaties en sector hierin zelf (kunnen) spelen. De Kip van Morgen is een initiatief vanuit de sector. Toch is de consument niet bereid hier massaal voor te kiezen. Graag krijgen deze leden hierop een toelichting.

### *1.5 Van goede bedoelingen naar goed beleid*

De leden van de VVD-fractie lezen in de initiatiefnota een kritische houding van de initiatiefnemer ten aanzien van de pilot Eerlijke handelspraktijken, onder andere vanwege het lage aantal deelnemers uit de producerende sector. Hij noemt daarvoor een aantal redenen, maar deze

leden vragen waarom de initiatiefnemer nu al een oordeel velt. Graag krijgen zij hierop een toelichting. Welke mogelijkheden ziet de initiatiefnemer om de pilot toegankelijker te maken?

## *2. Naar een eerlijke economie*

De leden van de VVD-fractie merken op dat de initiatiefnemer spreekt van de noodzaak om het voortbestaan van voedselproducenten te garanderen. Doelt hij op het aantal bedrijven of de omvang van de totale productie? Daarnaast wordt een autoriteit voorgesteld die een toezien oog moet houden op contractonderhandelingen en contracten. Hoeveel contracten worden er nu jaarlijks gesloten tussen de schakels in de keten? Kan de initiatiefnemer uiteenzetten hoe dit toezicht in de praktijk vorm moet krijgen? Moeten alleen contracten tussen inkooporganisaties en leveranciers een goedkeuringsstempel krijgen of ook de contracten tussen de andere schakels in de keten? Kan de initiatiefnemer ingaan op de kosten van de autoriteit? Wie gaat die kosten op zich nemen, de markt of de belastingbetaler? Waar gaat de autoriteit precies op toezien? Kan de initiatiefnemer uiteenzetten hoe dit rijmt met het streven van kabinet en de Tweede Kamer naar minder regeldruk? Erkent de initiatiefnemer dat zijn voorstellen voor een autoriteit tot meer regelgeving en dus hoogstwaarschijnlijk tot meer administratie en hogere kosten voor de ondernemers leiden?

### *2.2 Toezichthouder Eerlijke Handel Landbouw & Visserij*

De leden van de VVD-fractie constateren dat volgens de initiatiefnemer een gedragscode wettelijk verankerd moet worden. Deelt de initiatiefnemer de mening dat een wettelijke verankering onvoldoende flexibiliteit biedt en juist leidt tot meer regelgeving en hogere kosten? Voorts stelt de initiatiefnemer voor anonieme klachten in te kunnen dienen. Die mogelijkheid bestaat al bij de pilot Eerlijke handelspraktijken. Wat voegt het toe dit wettelijk vast te leggen? Hoe denkt de initiatiefnemer oneigenlijk gebruik van een wettelijke mogelijkheid tot anoniem klagen te voorkomen?

### *2.3 Mededingingsrecht en samenwerking tussen boeren, tuinders of vissers*

De leden van de VVD-fractie vragen wat de initiatiefnemer bedoelt met betere prijzen. Zijn dat volgens hem hogere prijzen? Denkt de initiatiefnemer soms aan minimumprijzen voor voedsel? Hoe denkt hij betere prijzen te kunnen bepalen, vastleggen en garanderen? Voorts stelt de initiatiefnemer dat uit Europees onderzoek blijkt dat samenwerking kan helpen in coöperatieën. Deze coöperatieën kennen we al in Nederland. Op welke wijze verschillen die van de Europese? Ligt er geen verantwoordelijkheid bij de individuele ondernemer om zich daar wel of niet bij aan te sluiten?

De initiatiefnemer wijst op het feit dat mededingingsrecht identieke prijzen niet toestaat. Wil de initiatiefnemer daar verandering in brengen? Zijn er situaties mogelijk dat afspraken over prijzen die tot identieke prijzen leiden toegestaan moeten zijn? Zo ja, voor welke producten en onder welke voorwaarden zou dit dan zijn? Graag krijgen deze leden hierop een toelichting.

### 3. Financiële paragraaf

De leden van de VVD-fractie constateren dat in de financiële paragraaf niets wordt gezegd over de gevolgen voor de consument. Kan de initiatiefnemer de te verwachten en beoogde positieve en negatieve gevolgen voor de consument uiteenzetten?

Voorts vragen de leden van de VVD-fractie of de initiatiefnemer kan ingaan op de gevolgen voor de Nederlandse concurrentiepositie. Meer regeldruk verslechtert de Nederlandse concurrentiepositie. Met export verdienen veel land- en tuinbouwers hun geld. Hoe weegt de initiatiefnemer de voor- en nadelen van zijn initiatiefnota?

#### **Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie**

De leden van de SP-fractie hebben met grote interesse kennisgenomen van de initiatiefnota en complimenteren de initiatiefnemer met het opstellen ervan. Zij delen de analyses erin voor een belangrijk deel. De eenzijdige acties van Ahold en Jumbo om de aankooprijks met 1,5% dan wel 2% te verlagen hebben veel kwaad bloed gezet, maar ook daarvoor en daarbuiten was al duidelijk dat de positie van de agrarische ondernemer tegenover de inkooporganisaties veel te wensen over laat.

De leden van de SP-fractie constateren dat de inhoud van de initiatiefnota op enkele punten overlap heeft met het SP-rapport «Hart voor de Zaak – steun de kleine ondernemer» (<https://www.sp.nl/rapport/2010/hart-voor-zaak-steun-kleine-ondernemer>), dat overigens breder is dan land- en tuinbouwondernemers alleen. De leden van de SP-fractie zijn benieuwd naar de reactie van de initiatiefnemer op dit rapport, dat op sommige punten overlap vertoont en op sommige punten verder gaat, en vragen specifiek om een puntsgewijze reactie op de volgende aanbevelingen. «Inkoopmacht is marktmacht, de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) bestraft misbruik. Kleine ondernemers die worden uitgeknepen door grote afnemers, krijgen een betere rechtspositie. Inkoopmacht wordt aangemerkt als marktmacht en de NMa treedt actief op tegen misbruik van die macht.» De leden van de SP-fractie stellen het volgende voor. «1) De rijksoverheid heeft de betalingstermijn verkort naar 30 dagen en gaat zich daar ook aan houden. Gemeenten en provincies volgen dit voorbeeld. 2) Inkoopmacht wordt aangemerkt als marktmacht en tegen het misbruik daarvan moet de NMa optreden. 3) Analooq aan de mogelijkheden voor consumenten om massaschade collectief af te handelen, komt er een mogelijkheid voor ondernemers om een collectieve actie te starten indien er sprake is van massaschade, bijvoorbeeld bij het overtreden van de mededingingswet.»

De leden van de SP-fractie vragen welke rapporten er beschikbaar zijn over margeverdeling in de keten, zowel op Europees niveau als op Nederlands niveau. Is er een update beschikbaar over de margeverdeling in de varkensvleesketen na het artikel uit 2011 «Study on the Competitiveness of the European Meat Processing Industry European Union» ([http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/files/report\\_compmeat\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/files/report_compmeat_en.pdf))? Uit paragraaf 3.1 van het onderzoek «Actualisatie ketenrendementen in de Nederlandse agribusiness: 2000–2009 – Varkensvlees, zuivel, groente en fruit» (<http://www.varkens.nl/sites/default/files/pdf/ActualisatieketenrendementenNederlandseagribusiness.pdf>) blijkt dat het rendement op eigen vermogen met uitzondering van de melkveesector negatief is geweest in de periode van 2000–2009. Klopt dit nog steeds en zijn hier actuelere gegevens over beschikbaar? Heeft de initiatiefnemer hier een verklaring voor? Wordt er bijvoorbeeld ingeteerd op eigen vermogen?

De leden van de SP-fractie vragen of de initiatiefnemer verschil ziet tussen beslispunt 1 «het instellen van een onafhankelijke toezichthouder» en het voorstel voor een ombudsman, zoals verwoord in de motie-Van Gerven/Geurts (Kamerstuk 21 501-32, nr. 644)? Kan de onafhankelijke toezichthouder volgens de initiatiefnemer ook een ombudsman of -vrouw zijn?

De leden van de SP-fractie vragen de mening van de initiatiefnemer over een wettelijk verbod op verkoop onder de inkoopprijs, naar Belgisch voorbeeld. Is de initiatiefnemer hier voorstander van? Zo ja, op welke manier zou dit vorm kunnen krijgen? Zo nee, waarom niet? Welke onderzoeken of evaluaties zijn hierover bekend?

Deelt de initiatiefnemer de mening dat het wenselijk zou zijn als in de beleidsregels van de Autoriteit Consument & Markt (ACM) «voordelen voor het dier» worden opgenomen als te wegen factor (zie de motie-Van Gerven/Van Dekken (Kamerstuk 31 532, nr. 133))?

De leden van de SP-fractie vragen of de initiatiefnemer de mening deelt dat dierenwelzijn als niet-handelsgerelateerde overweging bij de World Trade Organization (WTO) erkend moet worden door het op te nemen als uitzonderingsgrond in de Wereldovereenkomst voor Tarieven en Handel (GATT, artikel XX). Deelt de initiatiefnemer de mening dat de «voordelen voor het dier» opgenomen moeten worden in relevante bilaterale handelsovereenkomsten? Graag zien deze leden dat deze drie vragen bij de beantwoording in samenhang worden gezien.

De leden van de SP-fractie lezen op pag. 3 van de initiatiefnota dat het aandeel van de supermarkten in de totale foodservice branche meer dan 50% bedraagt. Geldt de foodservice branche hierbij inclusief of exclusie de horeca?

De leden van de SP-fractie lezen op pag. 4: «De voedselproductie wordt het land uitgedreven, waardoor afhankelijkheid toeneemt.» Welk bewijs heeft de initiatiefnemer ervoor dat voedselproducenten het land uitgedreven worden en dat de voedselproductie in Nederland afneemt? Is de initiatiefnemer zich ervan bewust dat de grote afhankelijkheid van import van soja voor voer door meerdere rapporten als een reëel risico voor de Nederlandse voedselproductie aangewezen wordt in verband met mogelijke discontinuïteit van importstromen en fluctuaties van de sojaprijs? Kan de initiatiefnemer beargumenteren waarom dit geen groot risico voor de onafhankelijkheid van de Nederlandse voedselproductie zou zijn?

De leden van de SP-fractie vragen of het volgens de initiatiefnemer juridisch mogelijk is om bij wet een renteplicht op achterstallige betalingen in te voeren. Kan hij reageren op de reactie van de regering op de initiatiefnota, waarin wordt gesteld betreffende voorstel 2 dat dit overbodig is, aangezien de verordening al rechtstreeks werkt in Nederland, inclusief de uitzonderingsbepaling artikel 42? Kan de initiatiefnemer schetsen wat in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland de praktische voordelen en consequenties zijn gebleken van het opnemen van de uitzonderingsbepaling van artikel 42? Kan de initiatiefnemer wat uitgebreider ingaan op de Britse en Ierse praktijk van bindende regelgeving en een toezichthouder (vgl. pag. 7 en 10)? Kunnen de voorbeelden een-op-een overgenomen worden of dienen ze vooral als inspiratie?

De leden van de SP-fractie merken op dat de initiatiefnemer op pag. 11 schrijft: «De Nederlandse voorschriften voor eerlijke handelspraktijken zouden dicht bij de huidige, vrijwillige Europese gedragscode kunnen blijven». Is het anoniem indienen van klachten en bindende onafhankelijke arbitrage hiermee verzekerd? Op pag. 12 schrijft de initiatiefnemer: «Producentenorganisaties worden in de Gemeenschappelijke marktverordening expliciet opgedragen om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen en afzet samen te bundelen.» Kan de initiatiefnemer hier een bronverwijzing en/of link bij voegen? De initiatiefnemer schrijft op pag. 12: «Uit Europees onderzoek blijkt ook dat hogere samenwerkingsconcentraties in de landbouw bijdragen aan betere prijzen (...) onder andere in de

zuivelsector». Is de initiatiefnemer dan ook van mening dat dit bevorderd moet worden? Deelt de initiatiefnemer de mening dat dit bevorderd moet worden in combinatie met bovengenoemd citaat over het op elkaar afstemmen van vraag en aanbod?

De leden van de SP-fractie merken op dat de tekst op pag. 12 sterk lijkt te suggereren dat initiatieven als de European Milk Market Observatory en de voorstellen van de European Milk Board voor een privaat systeem van prijs- en aanbodregulatie aanbevelenswaardig zijn en dat de tekst hiernaar lijkt te verwijzen. Deze leden juichen dit toe. Mocht de initiatiefnemer dit niet bedoelen, kan hij dan uitgebreid uiteenzetten waarin het betoog van pag. 12 verschilt van de voorstellen van de European Milk Board? Mocht hij dit wel bedoelen, waarom hebben de voorstellen van de European Milk Board, die sterk overeenkomen met het betoog van pag. 12, niet op de volhartige steun van de CDA-fractie kunnen rekenen?

Is volgens de initiatiefnemer het onderzoeken en vaststellen van margeverdeling in de keten voldoende of moet hier ook enigerlei actie uit voortvloeien?

### **Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie**

De leden van de D66-fractie hebben met interesse kennisgenomen van de onderhavige initiatiefnota en danken de initiatiefnemer daarvoor.

De leden van de D66-fractie delen met de initiatiefnemer dat de voedselketen versterking behoeft. De huidige inkoopmacht van de supermarkten leidt niet tot een duurzaam voedselbeleid. Deze leden vragen aan de initiatiefnemer in hoeverre hij zich kan vinden in de aanbevelingen op het gebied van mededingingswetgeving van het WRR-rapport «Naar een voedselbeleid».

Gezien de grote focus op export in de Nederlandse agrarische sector, vragen de leden van de D66-fractie in hoeverre de initiatiefnemer van mening is dat het aanpassen van Nederlands beleid voldoende effect zal hebben op het innovatief vermogen van de producenten.

De leden van de D66-fractie vragen voorts aan de initiatiefnemer op basis waarvan hij van mening is dat het Britse model met een onafhankelijk toezichthouder daadwerkelijk een bijdrage levert aan het versterking van de voedselketen.

### **Vragen en opmerkingen van de leden van de ChristenUnie-fractie**

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de initiatiefnota. Zij waarderen het dat de initiatiefnemer dit onderwerp agendeert en opkomt voor de positie van de boeren, tuinders en vissers in de keten. Zij willen de initiatiefnemer graag enkele vragen voorleggen over de initiatiefnota.

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen dat de initiatiefnemer van mening is dat we voor onze eerste levensbehoeften niet afhankelijk moeten zijn van het buitenland en geopolitieke verhoudingen. Wat betekent dit voor het standpunt van de CDA-fractie ten opzichte van vergaande internationale handels- en investeringsverdragen zoals het Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)? Wat bedoelt de initiatiefnemer met de stelling dat Nederland in zijn eigen voedsel moet voorzien? Welke consequenties verbindt de initiatiefnemer hieraan voor het verminderen van de afhankelijkheid van import?

#### *Aanleiding*

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de initiatiefnemer wat hij precies verstaat onder een eerlijke prijs? Wanneer is hiervan sprake en

hoe verhoudt het streven naar een eerlijke prijs zich tot het huidige economische systeem waarbij de prijs door de markt wordt bepaald? De leden van de ChristenUnie-fractie constateren dat veel boeren, tuinders en vissers produceren voor de exportmarkt. Deelt de initiatiefnemer de mening dat de mogelijkheden voor de Nederlandse overheid om in te grijpen in het geval primaire producenten voor exportproducten lage prijzen ontvangen, beperkt zijn? In hoeverre is er volgens de initiatiefnemer ook sprake van ongelijke marktverhoudingen en verschillen in marktmacht bij productie voor de exportmarkt? De leden van de ChristenUnie-fractie constateren dat de initiatiefnemer wel ingaat op de toegenomen marktconcentratie van (inkooporganisaties van) supermarkten, maar niet op de mate waarin boeren, tuinders en telers zich tot nu toe hebben verenigd om hiertegen gezamenlijk een vuist te maken. Zij vragen de initiatiefnemer hoe hij de reactie van de primaire producenten op de toegenomen marktconcentratie van supermarkten beoordeelt. Benutten de agrarische ondernemers volgens de initiatiefnemer in voldoende mate de geboden mogelijkheden om marktmacht te organiseren? Tevens vragen zij de initiatiefnemer hoe het komt dat agrarische ondernemers de stijgende productiekosten moeilijk in rekening kunnen brengen bij inkooporganisaties. De initiatiefnemer stelt dat het moeilijk is aan te tonen dat onderhandelingspraktijken oneerlijk zijn of dat contracten niet worden nagekomen. De leden van de ChristenUnie-fractie vragen de initiatiefnemer dit nader toe te lichten en concrete voorbeelden te noemen van gevallen waarin dit zo is. Is het niet zo dat agrarische ondernemers dit wel kunnen aantonen, maar terughoudend zijn met het aankaarten hiervan richting leveranciers? Met de initiatiefnemer zijn de leden van de ChristenUnie-fractie van mening dat de pilot Eerlijke handelspraktijken moeizaam van de grond komt. Zij zien ook de noodzaak tot verbetering. Echter, deze leden willen de pilot niet zonder meer afschrijven. Wat is er volgens de initiatiefnemer nodig om deze pilot wel tot een succes te maken? Heeft de initiatiefnemer ook concrete en onderbouwde argumenten waarom agrarische ondernemers niet meedoen aan de pilot? Op basis waarvan stelt de initiatiefnemer vast (zonder evaluatie) dat de gedragscode geen oplossing heeft geboden?

#### *Naar een eerlijke economie*

De leden van de ChristenUnie-fractie staan in beginsel positief tegenover het instellen van een nationale Toezichthouder Eerlijke Handel Landbouw & Visserij. Zij vragen de initiatiefnemer hoe de Britse «groceries supply code of practice» in de praktijk werkt en of deze gedragscode ook voldoende praktische handvatten biedt. Deze leden vragen tevens op basis waarvan de initiatiefnemer verwacht dat leveranciers wel naar een toezichthouder zullen stappen, terwijl ze de mogelijkheden van de bestaande gedragscode (pilot) blijkbaar niet benutten. Ziet de initiatiefnemer ook mogelijkheden om de gedragscode te verbeteren, zodat leveranciers er wel gebruik van maken? De leden van de ChristenUnie-fractie vragen voorts een nadere onderbouwing van de keuze van de initiatiefnemer om een wettelijk grondslag voor de gedragscode en de toezichthouder neer te leggen in boek 6, afdeling 3A BW, en bijvoorbeeld niet in de Mededingingswet.

De leden van de ChristenUnie-fractie steunen het voorstel van de initiatiefnemer om de uitzonderingsbepaling op het mededingingsrecht voor agrarische ondernemers, expliciet vast te leggen in nationale wetgeving of richtsnoeren. Tevens kunnen zij zich vinden in het voorstel om inzicht te verschaffen in de ruimte die producenten- en brancheorganisaties hebben om afspraken te maken over productie en afzet. Deze leden vinden het belangrijk dat agrarische ondernemers op deze wijze goed



zicht krijgen op de speelruimte die zij hebben om hun eigen marktmacht te organiseren.

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben tot slot nog een vraag over het vijfde beslispunt. Zij vragen de initiatiefnemer om een duidelijke argumentatie waarom dit noodzakelijk zou zijn en waarom de overheid investeringen in nieuwe voedingsmiddelen en verdienmodellen zou moeten ondersteunen.

### **Vragen en opmerkingen van de leden van de SGP-fractie**

De leden van de SGP-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de voorliggende initiatiefnota. Deze leden waarderen de inzet van de initiatiefnemer voor een eerlijke boterham voor ondernemers in de land- en tuinbouw en zijn voorstellen daarvoor.

De leden van de SGP-fractie merken op dat de initiatiefnemer constateert dat afnemers zich vaak niet houden aan de wettelijke betalingstermijnen. De Kamer heeft inmiddels een motie aangenomen waarin de regering gevraagd wordt te bezien welke rol de mededingingsautoriteit kan spelen bij het aanpakken van ongewenste overschrijding van wettelijke betalingsstermijnen bij transacties tussen bedrijven onderling (Kamerstuk 33 400-XIII, nr. 42). Denkt de initiatiefnemer dat een dergelijke handhavende rol voor de mededingingsautoriteit ook soelaas kan bieden voor primaire producenten en leveranciers in de voedselketen? In het verlengde hiervan nog een andere vraag: welke mogelijkheden ziet de initiatiefnemer om artikel 24 van de Mededingingswet te versterken?

Het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL) geeft in zijn reactie op de initiatiefnota aan dat van de Nederlandse land- en tuinbouwproductie 12,5% in de supermarktschappen belandt en dat een belangrijk deel van de productie geëxporteerd wordt. De impliciete boodschap is dat de vijf inkooporganisaties van Nederlandse supermarktketens een beperkte rol spelen in de prijsvorming van agrarische producten. De leden van de SGP-fractie horen graag hoe de initiatiefnemer hiertegen aankijkt.

De initiatiefnemer geeft aan dat het kartelverbod melkveehouder Smit (80 koeien) in principe al verbiedt om samen met buurman Klinkhamer (80 koeien) afspraken te maken over de afzet van melk. De leden van de SGP-fractie vragen hoe deze constatering zich verhoudt tot de uitzonderingsbepalingen in artikel 7, eerste en tweede lid, van de Mededingingswet.

De leden van de SGP-fractie lezen dat artikel 24 van de Mededingingswet volgens de initiatiefnemer misbruik van een economische machtspositie verbiedt, maar dat deze bepaling onvoldoende soelaas biedt om economisch afhankelijke leveranciers te beschermen tegen uitbuiting. Waarom heeft de initiatiefnemer er niet voor gekozen om dit wetsartikel te versterken, bijvoorbeeld door het opnemen van een experimenteerbepaling gericht op de voedselketen, met daarin de mogelijkheid om gedragsregels op te leggen aan supermarktketens?

De initiatiefnemer wil een toezichthouder naar het voorbeeld van de Groceries Adjudicator in het Verenigd Koninkrijk. De leden van de SGP-fractie hebben enkele vragen over het functioneren van de Groceries Adjudicator. Hoe is de verhouding tussen deze toezichthouder en de Competition Commission, de Britse mededingingsautoriteit (geregeld)? Hoeveel klachten en/of arbitragezaken en hoeveel sancties heeft deze toezichthouder inmiddels behandeld respectievelijk opgelegd? Is de instelling van deze toezichthouder in de praktijk effectief gebleken om ongewenste handelspraktijken terug te dringen?

De initiatiefnemer geeft aan dat Nederland, in tegenstelling tot andere lidstaten, de uitzonderingsbepaling van artikel 42 van het EU-verdrag en artikel 209 van de GMO-verordening (1308/2013) voor mededinging beperkende afspraken binnen producentenorganisaties niet in de

ationale mededingingswetgeving heeft geïmplementeerd. De initiatiefnemer constateert vervolgens dat deze uitzonderingsbepaling ook niet wordt toegepast en pleit derhalve voor het alsnog implementeren van deze uitzonderingsbepaling. De leden van de SGP-fractie willen er echter op wijzen dat de genoemde uitzonderingsbepaling rechtstreekse werking heeft, zoals ook door de regering geconstateerd wordt in haar reactie op de initiatiefnota (Kamerstuk 34 004, nr. 3, p.4). Deze leden vragen welke meerwaarde de initiatiefnemer ziet in het expliciet opnemen van de genoemde uitzonderingsbepaling in de nationale Mededingingswet. Met de initiatiefnemer hechten de leden van de SGP-fractie aan duidelijkheid over en ruimte voor marktafspraken over verduurzaming van onder meer de voedselproductie. Deze leden horen in dit verband graag wat de initiatiefnemer vindt van de analyse van de ACM omtrent de Kip van Morgen.

### **Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie**

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van voorliggende initiatiefnota over het versterken van de voedselketen waarbij er uit wordt gegaan van eerlijke prijzen. Deze leden waarderen het dat de initiatiefnemer met deze initiatiefnota een stap zet om te komen tot een eerlijke prijs voor de boer die kostendekkend is. Zij danken hem voor de geleverde inspanning om deze nota tot stand te brengen. Naar aanleiding daarvan brengen zij enige vragen en op- en aanmerkingen naar voren.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie zetten zich al jaren in voor duurzaam, diervriendelijk en veilig voedsel voor iedereen en eerlijke voedselprijzen waarin alle kosten zijn verdisconteerd. Boeren voelen zich gedwongen om onder de kostprijs te produceren. Dat gaat ten koste van hun inkomen en heeft grote gevolgen voor de voedselveiligheid, het dierenwelzijn en het milieu.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie delen de behoefte van de initiatiefnemer om te komen tot eerlijke afspraken (van boer tot consument) over duurzaamheid, dierenwelzijn en de prijs die daartegenover gemaakt moet worden in de keten, maar zetten vraagtekens bij de wijze waarop de initiatiefnemer dat tracht te bereiken, namelijk zelfregulering. Zij vragen hem de recente ontwikkelingen van de Kip en het Varken van Morgen te beoordelen in het licht van zelfregulering. Erkent de initiatiefnemer dat vrijblijvende afspraken en marktwerking niet per definitie middelen zijn om te komen tot eerlijke prijzen maar dat regelgeving vanuit de overheid hierin een oplossing kan bieden? Graag krijgen deze leden hierop een reactie.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie lezen dat de bulkproductie van producenten volgens de initiatiefnemer een gevolg is van de toenemende vraag naar grote volumes van een bepaald product. Betekent dit dat de initiatiefnemer zich wil inzetten voor een transformatie van de gehele productieketen waarin geen of veel minder «bulk» meer wordt geproduceerd? Kan de initiatiefnemer aangeven wat hij vindt van aanbodbeperking? Immers, het is mogelijk om onder de kostprijs vlees aan te bieden omdat het aanbod zo groot is. Erkent de initiatiefnemer met de leden van de Partij voor de Dieren-fractie dat de ingezette koers op schaalvergroting niet langer houdbaar is en dat een trendbreuk naar een kleinschalige veehouderij noodzakelijk is voor het opheffen van de belemmeringen binnen de huidige marktstructuur, het komen tot een eerlijk verdienmodel en een duurzame en diervriendelijke veehouderij? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie merken op dat het inkoopbeleid van supermarktketens, zoals de initiatiefnemer in zijn initiatiefnota aangeeft, voornamelijk draait om de goedkoopste prijs. Deelt de initiatiefnemer de mening dat alle prijzen gestegen zijn, met uitzondering van

vlees, waar steeds mee gestunt wordt? Is de initiatiefnemer van mening dat de prijs voor vlees aanzienlijk omhoog zou moeten om ook zo de kosten te kunnen doorberekenen en een eerlijke prijs te bewerkstelligen? De initiatiefnemer beredeneert in zijn initiatiefnota dat de voedselproductie het land wordt uitgedreven, waardoor afhankelijkheid toeneemt en prijzen mogelijk stijgen, ook voor de consument. De leden van Partij voor de Dieren-fractie hebben eerder kennisgenomen van het standpunt van de fractievoorzitter van het CDA, die in een opinieartikel pleitte voor regionalisering van de voedselproductie. Erkent de initiatiefnemer dat de productie voor de export uit de hand is gelopen en dat deze dus drastisch omlaag moet, dit tevens in het licht van een eerdere uitspraak van de fractievoorzitter van het CDA over de noodzaak van regionalisering van de Nederlandse voedselproductie? Kan de initiatiefnemer aangeven hoe hij de kabinetsreactie op de initiatiefnota in dit licht beoordeelt? De leden van de Partij voor de Dieren-fractie vragen de initiatiefnemer te beoordelen op welke wijze hij de maatschappelijke kosten die nodig zijn voor de productie van vlees, inclusief de compensatie van de uitstoot van broeikasgas en andere schadelijke stoffen, de kap van het tropisch regenwoud, het beslag op eindige zoetwatervoorraden, de bestrijding van dierziekten en de kosten van dierziekten crises, wil doorberekenen in de kostprijs van het vlees.

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben vernomen dat de initiatiefnemer in zijn initiatiefnota meerdere malen verwijst naar het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Kan de initiatiefnemer uiteenzetten welke aanvullende regelgeving en/of maatregelen het Verenigd Koninkrijk en Duitsland hebben genomen om te komen tot een eerlijke prijs en wat de effecten hiervan zijn?

Met de initiatiefnemer zijn de leden van de Partij voor de Dieren-fractie van oordeel dat er meer geïnvesteerd moet worden in nieuwe voedingsmiddelen en verdienmodellen. Deelt de initiatiefnemer de mening dat vermindering van de vleesconsumptie een belangrijke bijdrage kan leveren aan lagere voedselprijzen en een eerlijker verdeling en benutting van de beschikbare voedingsmiddelen en andere grondstoffen in de wereld? Hoe kijkt de initiatiefnemer in dit licht aan tegen investeringen in plantaardige alternatieven als nieuwe voedingsmiddelen en verdienmodellen?

De leden van de Partij voor de Dieren-fractie hebben kennisgenomen van het zandlopermodel, zoals is weergegeven in de initiatiefnota. De macht van de retail/supermarkten wordt hierin duidelijk weergegeven. Zowel boeren als consumenten vormen tevens een onderdeel van dit model. In de initiatiefnota wordt echter alleen de positie van de boer belicht. Deze leden wijzen erop dat voor een evenwichtige keten tevens moet worden gekeken naar de kant van de consument. Het gaat hier om eerlijke informatie, geen valse claims en een eerlijke prijs voor een diervriendelijk en duurzaam product. Kan de initiatiefnemer aangeven hoe hij het belang van de consument in dit voorstel wil versterken en hoe hij deze informatievoorziening naar de consument wil vormgeven? Op welke wijze kan de consument inzicht krijgen in de kosten die in de voedselprijs op eerlijke wijze zijn verdisconteerd?

## **II. Antwoord / Reactie van de initiatiefnemer**

### **III. Volledige agenda**

#### **Initiatiefnota van het lid Geurts: «Een eerlijke boterham, over het versterken van de voedselketen»**

Initiatiefnota d.d. 27-08-2014, Tweede Kamerlid, J.L. Geurts (CDA)  
(Kamerstuk 34 004)